

Міністерство освіти і науки  
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка  
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики  
Кафедра української мови

Дипломна робота  
магістра

з теми:

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ УРБАНІСТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА  
СВІДЗІНСЬКОГО

Виконав:  
здобувач 2 року навчання  
освітнього ступеня «магістр» групи Ukr1-M22  
спеціальності 014 Середня освіта  
(Українська мова і література)  
Чалий Микола Олександрович

Керівник: Марчук Л.М., доктор філологічних наук,  
професор кафедри української мови

Рецензент: Гудима Н.В., кандидат філологічних наук,  
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський – 2023 рік

## ЗМІСТ

|                                                                                                 |       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| ВСТУП.....                                                                                      | 3-6   |
| Розділ I. Теоретичні засади дослідження індивідуального стилю авторів.....7- 15                 |       |
| 1.1. Поняття поетичної мови.....                                                                | 7-10  |
| 1.2. Термінологічне поле дослідження ідіостилю.....                                             | 11-15 |
| Висновки до 1-го розділу                                                                        |       |
| Розділ II. Тропеїчні засоби формування урбаністичної поезії Володимира Свідзінського .....16-22 |       |
| 2.1. Образ міста в творчості українських поетів.....                                            | 16-22 |
| 2.2. Жанрова характеристика поезій В.Свідзінського.....                                         | 24-26 |
| 2.3. В.Свідзінський – майстер урбаністичного пейзажу.....                                       | 27-32 |
| 2.4. Характеристика превалюючих тропів (метафора, порівняння, епітет).....                      | 33-49 |
| Висновки до 2-го розділу                                                                        |       |
| Розділ III. Особливості лінгвістичного аналізу поетичного тексту                                |       |
| Висновки до 3-го розділу                                                                        |       |
| ВИСНОВКИ.....                                                                                   | 70-72 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....                                                             | 73-77 |

## ВСТУП

На порозі нового тисячоліття людство дедалі більше інкорпорується в урбаністичний простір. Міський спосіб життя поступово, але впевнено набирає стихійного характеру й відповідно трансформує мислення та екзистенцію сучасної людини. Саме тому ми спостерігаємо посилений інтерес до феномена міста як самодостатньої сутності. Воно наділяється певним трансцендентним змістом, спроби декодування якого неодмінно повертають до питання національної ментальності, де разом з усіма уявленнями про речі ховається коріння й естетики образу міста. На подібну думку натрапляємо в текстах Івана Дзюби: «Місто в історії водночас і настільки нове явище, що кожне наступне покоління знов і знов починає йому дивуватися, і настільки давнє, що це здивування передається нерідко образами тисячолітньої давності» [Дзюба, 1994, 25].

Лінгвістичне дослідження мови художньої літератури є однією з актуальних проблем як вітчизняної, так і зарубіжної науки початку ХХІ століття. І це закономірно, адже лінгвістика є ключем до з'ясування змістового наповнення висловлювань у тому чи тому тексті та дослідження системної організації образних мовних засобів, їх місця й функціонального навантаження в його структурі. Мова прозових та поетичних творів надзвичайно «відкрита» для реалізації митцями свободи у виборі лексико-семантичної сполучуваності та виникнення ефекту поетичної несподіванки.

Щодо української ментальності, то вона тривалий час сприймалася сільською, в ній закріпилась установка про ворожість міста як стану свідомості. Причиною цьому є «споконвічна непричетність міста до культури української нації: відсоток суто українського населення в містах завжди, навіть з початком індустріалізації, тобто у ХІХ столітті був мінімальним, тому міста майже ніколи не були носіями ані української мови, ані української культури» [Макаров, 1990, 212]. Українці ще на початку ХХ століття сприймали процес урбанізації як порушення гармонії існування селянина в природі. Саме звідси проростає наскрізний мотив екзистенційного

жаху перед великим, яке «постає залізним, «геометрично» бездушним монстром, що безжально катує людину, нівечить її життя» [Дятчук, Пустовіт, 1983, 80].

В українській лінгвостилістиці існує певна традиція дослідження естетичної функції мови, категоріальних понять стилістики, вивчення ідіолекту письменника (І.К. Білодід, В.С. Ващенко, І.Є. Грицютенко, В.І. Васальський, З.Т. Франко, В.М. Русанівський, С.Я. Єрмоленко, Н.М. Сологуб, Н.С. Дужик). Дослідники зосереджують увагу на характерних ознаках стилю, жанру, поглиблюють розуміння естетичної функції епітетів, метафор, порівнянь, лексичних джерел збагачення художньої мови (С.П. Бибик, А.І. Бондаренко, Л.В. Голою, О.О. Маленко, Н.Г. Сидяченко, Т.А. Єщенко, Л.М. Мялковська).

Явище урбанізації досліджено лише частково, а у творчості Володимира Свідзінського досліджувалося з позиції літературознавства.

Актуальність теми і зумовлена необхідністю вивчення урбаністичної поезії та мовних засобів створення образу міста.

Мета і завдання дослідження. Основною метою роботи є визначення тропів, що вживаються в урбаністичній поезії Володимира Свідзінського.

Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання:

1. Визначити стрижневі поняття дослідження «ідіолект», «ідіостиль», «мова і стиль», «мовотворчість письменника», «образне слово».
2. Дослідити особливості реалізації семантики превалюючи тропів в урбаністичній поезії В. Свідзінського.
3. Класифікувати вживані поетом метафори, епітети, порівняння.

Об'єктом дослідження є поезія Володимира Свідзінського, а предметом є тропи (метафора, епітет, порівняння) та їх актуалізація у поетичному тексті.

Методологічною основою роботи є відомий принцип діалектики – принцип системності.

У роботі використано такі методи дослідження як:

– лінгвістичного опису;

- метод компонентного аналізу;
- структурно-семантичного аналізу;
- контекстологічного аналізу.

Елементи наукової новизни роботи полягають у тому, що в ній вперше здійснено аналіз урбаністичної поезії, проаналізовано вживання тропів, з'ясовано місце метафори, епітета та порівняння у поезії В.Свідзінського.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані у розвідках, присвячених розробці загальних питань стилістики, зокрема тропів. Положення роботи можуть бути застосовані на уроках української літератури, мови, розвитку зв'язного мовлення, лінгвістичного аналізу тексту.

Апробація результатів роботи. Загальну концепцію та результати дослідження обговорено на засіданні кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету /листопад 2023р./, на Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ» ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО» 1-2 грудня 2023 року. Опубліковано тези: Актуалізація явища авторської асоціативної синонімізації. *Світ мов і мови світу*: зб. матеріалів VI Міжнародної наук.-практ. студ. конф., Київ, 30 березня 2023 р. Київ, 2023. 228 с. ([https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/zbirnuk\\_tez\\_svit\\_mov\\_2023.pdf](https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/zbirnuk_tez_svit_mov_2023.pdf)) [Чалий 2023].

Структура та обсяг дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У «Вступі» обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено об'єкт і предмет, мету, завдання і методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, вказано джерела фактичного матеріалу.

Перший розділ *«Теоретичні засади дослідження індивідуального стилю авторів»* висвітлює проблеми дослідження мовної особистості як об'єкта стилістики.

Другий розділ *«Тропеїчні засоби формування урбаністичної поезії Володимира Свідзінського»* містить підрозділи, які підтверджують тезу, що місто не є просто темою, топосом чи типом пейзажу. Місто є символом певного типу свідомості як автора, так і його героя. Ця свідомість достатньо рафінована, вона вихована бібліотекою, а не природою, вона пізнала філософські сумніви, розчарування й біль самотності, внутрішню дисгармонію [Монахова, 2000, 210].

У третьому розділі *«Особливості лінгвістичного аналізу поетичного тексту»* зазначено основні образи творчості письменника, які зустрічаються на нашому матеріалі.

У висновках з'ясовується статус мовної особистості В. Свідзінського та мовні засоби творення урбаністичного пейзажу письменником.

## ВИСНОВКИ

У роботі розглянуто поезії В Свідзінського та проаналізовано вживання тропів в урбаністичних поезіях. Аналіз поетичної творчості автора показує, що вживання тропів, а саме: метафор, епітетів та порівнянь – це синтез традиційного і новаторського.

Лінгвопоетика, будучи самодостатньою дисципліною, на різних рівнях контактує з теорією літератури, стилістикою, культурою мови тощо – дисциплінами, які так чи інакше вводять нас у поетику слова.

Досліджено, що автор майстерно вводить у свої твори тропи. Вони сприяють більшій дохідливості тексту, увиразнюють і впорядковують виклад, посилюють його переконливість, забезпечують впливовість матеріалу, даючи йому оцінку, а також виконують зображальну та естетичну функції.

Виявлено, що, завдяки тропам, поетична мова автора будує вигаданий, уявний, іноді фантастичний світ.

Отже, у творах В. Свідзінського є безліч епітетів, метафор, порівнянь, які виконують функцію зображення міста. Довгий ряд слів-понять на означення міста як чужого середовища стає визначальним чинником у розумінні поглядів В. Свідзінського. Вживання цих засобів у художньому контексті зумовлює появу інших слів-понять, образних епітетів і метафоричних переносів, зрештою формує самий ідіостиль поета.

За співвідношенням зіставляваних предметів бачимо, що в урбаністичній поезії В.Свідзінський не використовує такі типи метафор: заміщення живого живим та живого неживим. Проте їх відсутність не робить поезії менш вартісними, а мову поета біднішою.

Поет більше полюбляє нічну подобу міста («Над городом ніч і сон...»). Певно, спляче місто видається миролюбнішим, зичливішим, нечисленні зустрічі (сторож, нічний автобус) – необтяжливі. Химерний, ірреальний образ життя постає у нічних вітринах. Це час, коли і в місті можна побути на

самоті...

Поетизація електричного світла – на той час іще прикмети суто міського життя – футуристам також видавалася їхнім пріоритетом. Тим часом у Свідзінського бачимо незумисне й елегантне вплетення цих образів у тканину вірша.

Спостерігається порівняння предметів побуту із рослинами. Автор асоціює люстри з виноградом на подібності дії. Люстри на стелі висять донизу, як виноград висить на лозі.

Мова поета В. Свідзінського жива, насичена розмаїттям епітетів. Розглянувши епітети, вжиті в урбаністичній поезії автора, можна сказати, що завдяки їм вдало передається яскравість ознак предметів.

Порівняння – це тропічні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії виражається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших: *трамвай зник, як звірі, місто коливається, як корабель*.

Про їх місце і важливість у стилістичній системі мови можна судити зі слів О. Потебні «самий процес пізнання є процес порівняння» [Потебня, 1958, 359].

В основі порівняння лежать логічні операції виділення найсуттєвішої ознаки описуваного через пошук іншого, для якого ця ознака є виразнішою, зіставлення з ним і опис, наприклад, *огні як листя у гаї*. У порівнянні розрізняють суб'єкт порівняння (те, що порівнюють), об'єкт порівняння (те, з чим порівнюють) і ознаку, за якою один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом).

В Свідзінський – поет неабиякої сили й обдарування, непересічна особистість, патріот своєї держави, справжній урбаніст ХХ століття. Він написав небагато за кількістю, але багато за змістом. Його слово й досі бентежить душу багатьох читачів. Поезії Свідзінського – це одна з перлин української літератури.

Робота з розвитку мовлення учнів забезпечує тісний зв'язок

лінгвістичної теорії з практикою і ґрунтується на опрацюванні текстів різних стилів і типів мовлення, на аналізі їх змісту, структури і мовних засобів. Лінгвістичний аналіз тексту забезпечує комунікативний та функціонально-стилістичний підходи до навчання мови: аналізуючи текст, учні засвоюють його комунікативні ознаки (роль у спілкуванні), стилістичну приналежність і функції мовних одиниць, а отже, формують і вдосконалюють мовну і мовленнєву компетенцію. Саме тому в новому підході до методики викладання мови велике значення надається лінгвістичному аналізу тексту, а особливо поетичному, в якому певне місце може займати і аналіз поезій В. Свідзінського.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арешенков Ю. А. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Юрій Олександрович Арешенков. – Кривий Ріг: КДПУ, 2006. – 112 с.
2. Білецький О. Микола Вороний // Микола Вороний. Поезії. – Х.: Рух, 1929.
3. Бибик С.П., Єрмоленко С.Я., Пустовіт Л.О. Словник епітетів української мови. – К., 1998.
4. Братусь М. Кольористичний епітет як ознака тоталітарної доби (за творами І. Багряного)// Дивослово. – 2001. - №5. – С.14-15.
5. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови ( з дод. і допов. ). – К., Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005.
6. Візінська М. Робота з текстом на уроках української мови як засіб активізації когнітивно-дослідницької діяльності учнів: дидактичний матеріал. Ч. І. Синтаксис і пунктуація / Марія Візінська. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. – 376 с.
7. Галич О.А.; Назарець В.М. Теорія літератури. – К., 2001.
8. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985.
9. Голуб Н.Б. Особливості текстотворчої діяльності учнів 5-7 класів в умовах компетентнісного навчання української мови / Н.Б. Голуб // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії й практики. – Вип. 20(30). Спеціальний випуск. – 2013. – С. 70-74.
10. Дзюба І. Володимир Свідзинський // Письменники Радянської України: Літературно-критичні нариси. – К., 1987.
11. Дзюба І. Засвітився сам од себе: (В.Свідзинський ( 1885-1941)) // Українське слово... – Кн.1. – К., 1994. – С.402-410.
12. Домбровський В. Українська стилістика й ритміка. Українська

поетика / Володимир Домбровський. Мюнхен: München Monachii, 1993. 175 с. (Фотопередрук зі статтею Євгена Пшеничного та післясловом Олекси Горбача)

13. Дятчук В, Пустовіт Л. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1983.

14. Етимологічний словник української мови. В семи томах. – Т.1. А-Г // Ред.. колегія О.С. Мельничук (гол. Ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1982.

15. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред.. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001.

16. Єфименко О.Є. Концепт «степ» в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: Автореф. дис.... канд.. філолог. наук. – Харків, 2005.

17. Копаленко О. Урбаністичні уявлення В.Підмогильного у світлі шпенглерівської концепції. // Слово і час, - 2002. – №8. – С.79-83.

18. Кочан М. І. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. – 2-е вид., перероб і доп. – К.: Знання, 2008. – 423 с

19. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1999.

20. Кочерган М.П. Лексико-семантична система мови // Загальне мовознавство. – К., 1999. – С.118-136.

21. Кузьменко В.І. Словник літературознавчих термінів. – К., 1997.

22. Кульбабська О.В., Кардашук О.В. Текстотворча функція епітета в художньому тексті//Вісник Харківського національного університету. - №742. – Серія філологія. – Вип. 48. – С.256-264.

23. Луцій С. Спогади про В.Підмогильного // Слово і час, - 2001. – №12. – С.83.

24. Макаров А. П'ять етюдів: Підсвідомість і мистецтво. – К.: Рад.

Письменник, 1990. – С.148.

25. Маклакова Г.В. Зоохімічна прагматика в структурі ідіолекту письменника (до питання про образні парадигми в Романа І. Багряного та О. Солженіцина)// Мовознавство. – 1994. - №4-5. – С.52-57.

26. Мацько Л.І. та ін. Стилїстика української мови. – К.: Вища школа, 2003.

27. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: Підручник / За редакцією М.І. Пентиліук: підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 264 с.

28. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : Підручник / За ред. М.І. Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.

29. Монахова Н. Проза В. Підмогильного: гендерний аспект // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: Зб. наук праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип..8. – Рівне, 2000. – С.212.

30. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – Вид.2-е, перероб і доп., - К.: Либідь, 1999.

31. Павличко С. Теорія літератури. – К., 2002.

32. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. – К.: Либідь, 1993.

33. Потебня А.А. Из записок по русской словесности. Понимание. Формальность поэзии. Поэтичность содержания. Идеальность в поэзии и науке. Вдохновение//Потебня А.А. Эстетика и поэтика/ Ред. кол.: М.Ф. Овсянников и др. Сост. И.В. Иванько и А.И. Колодной. – К., 1985.

34. Рожило Л. П. Загальні основи лінгвістичного аналізу художнього твору / Л. П. Рожило // Українська мова та література в школі – 1978. – №2. – С. 20-28.

35. Сасіна В. Компаративні і метафоричні епітети // Мовознавство – 1981.–№2. – С.74-76.

36. Свідзінський В.Ю. Живуща вода: Поезії (вибрані твори). Передм.

В.Коломієць. – К.: ВАТ „Видавництво Київська правда”, 2002.

37. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Фітосоціоцентр, 1999.

38. Селігей П.О. Як полонити читача з першого рядка // Стил ь і текст. – Вип. 4. – 2003. – С. 150–189.

39. Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології / АН УРСР, Ін-т мовознавства: Відп. ред. М. М. Пещак. – К.: Наукова думка, 1991.

40. Симоненко Л.О. Народні назви як основне джерело ботанічної термінології // Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови: Тези доповідей. – Ужгород, Ужгородський держ. ун-т, 1978. – С. 61–66.

41. Синиця І.А. Повтор як засіб семантичної зв’язності художнього тексту. – К., 1994.

42. Сиротіна В.О. Про специфіку словесних значень у художньому тексті // Мовознавство. – 1981. – №1. – С. 34–42.

43. Скорбач Т.В. Мовний образ простору в поезіях М. Семенка і В. Поліщука: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків, 1999.

44. Словник символів. – К.: Народознавство, 1997.

45. Словник української мови: В 11-ти т. – К., 1970-1980.

46. Смертін В.С. Короткий словник літературознавчих термінів. – Тернопіль: ”АМБЕР”, 1997. – 80 с.

47. Соколов П. Художественная картина мира. Ценностная значимость // Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения. – Л.: Наука, 1986. – С. 32–36.

48. Соловей Е. „Роботи і дні” поета. – К., 2005.

49. Соловей Е. Неканонічна традиційність: Володимир Свідзинський. // Сучасність, - 1996. – №2. – С. 98-114.

50. Соловей Е. Співзвучність поетичних світів:( Болеслав Лесьмян і Володимир Свідзинський ) // Слово і час, - 2001. – №9. – С.40-44.

51. Сологуб Н.М. Мовний портрет Яра Славутича. – К.: Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999.
52. Сологуб Н.М. Мовний світ Олеса Гончара. – К.: Наукова думка, 1991.
53. Стус В. Зникоме розцвітання // Стус В. Твори в 4 т. – Львів, 1994, Т.4. – С.347.
54. Стус В. Зникоме розцвітання особистості: ( В.Свідзинський (1885-1941))// Українське слово... – Кн.1. – К., 1994. – С.423-428.
55. Сучасна українська літературна мова/За ред.. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа., 1997.
56. Ткаченко А. О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. – 2-е вид., випр. і доповн. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003.
57. „Українська мова” Енциклопедія/За ред. Русанівського В.М., Тараненка О.О., Зяблюка М.П. – К.: „Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана.-2000. – С.307-309.
58. Чалий М.О. Актуалізація явища авторської асоціативної синонімізації. Світ мов і мови світу: зб. матеріалів VI Міжнародної наук.-практ. студ. конф., Київ, 30 березня 2023 р. Київ, 2023. 228 с.  
[https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/zbirnuk\\_tez\\_svit\\_mov\\_2023.pdf](https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/zbirnuk_tez_svit_mov_2023.pdf)
59. Шевельов Ю. Шостий у гроні: В.Домонтович в історії української прози // В.Домонтович. Проза: Три томи. – [Б.м.]: Сучасність, 1989. – Т.3. – С.522.
60. Шутова Л.І. Епітет в українській поезії 20-х рр. XX ст.. (структурно-семантичний аналіз)// Автореф. дис.... канд.. філолог. наук. – К., 2003.
61. Чабаненко В.А. Асоціація як універсальний чинник мовного розвитку// Мовознавство. – 2005. - №3-4. – С.132-137.